

Uchwała z dnia 15 lutego 2002 r., III CZP 86/01

Sędzia SN Marek Sychowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Danuty G. i Krzysztofa G. przeciwko Grupie Inwestycyjnej „H.” S.A. w G. o zapłatę i upoważnienie do wykonania czynności na koszt dłużnika, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 15 lutego 2002 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku postanowieniem z dnia 25 października 2001 r.

„Czy dopuszczalne jest ze strony zamawiającego domaganie się upoważnienia przez sąd do zastępczego usunięcia wad na koszt dłużnika (art. 480 k.c.) w sytuacji, gdy przyjmujący zamówienie (wykonawca) spełnił swoje świadczenie wadliwie, a wezwany do usunięcia wad w trybie art. 637 k.c. – nie usunął ich skutecznie?”

podjął uchwałę:

Jeżeli przyjmujący zamówienie nie usunął skutecznie wad dzieła w wyznaczonym terminie (art. 637 § 1 k.c.), zamawiający nie może żądać upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie (art. 480 § 1 k.c.).

Uzasadnienie

Przytoczone w sentencji zagadnienie prawne, przedstawione do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, powstało na tle następującego stanu faktycznego.

W domu mieszkalnym powodów, wybudowanym przez pozwaną spółkę, wystąpiła wada, polegająca na braku odpowiedniego ciśnienia ciepłej wody, spowodowanego zamontowaniem rur o niewłaściwej średnicy i nieprawidłowym

doborem kotła grzewczego. Pozwana dokonała wymiany kotła oraz częściowej wymiany rur na zgodne z projektem, ale nie doprowadziło to do skutecznego usunięcia wady. W tym stanie rzeczy powodowie, powołując się na art. 480 § 1 k.c., wystąpili m.in. z żądaniem upoważnienia ich przez sąd do wykonania naprawy na koszt pozwanej.

Sąd Okręgowy oddalił powództwo w części obejmującej to żądanie i, analizując uprawnienia zamawiającego dzieło określone w art. 637 i 638 w związku z art. 560 § 1 i art. 561 § 2 i 3 k.c., uznał, że żaden przepis nie przewiduje, ażeby zamawiający (kupujący, inwestor) miał uprawnienie do domagania się upoważnienia przez sąd do wykonania czynności na koszt przyjmującego zamówienie (sprzedawcy, wykonawcy). Zdaniem tego Sądu, art. 480 § 1 k.c. dotyczy niewykonania zobowiązania i nie może być stosowany, gdy zobowiązanie zostało wykonane, lecz nienależyte.

Rozpatrując apelację powodów, Sąd Apelacyjny powziął poważne wątpliwości co do prawidłowości tego stanowiska. Wskazał, że problem relacji przepisów art. 479 i 480 k.c. do przepisów kodeksu cywilnego o rękojmi i gwarancji może być ujmowany trojako. Po pierwsze, można zakładać – jak przyjął Sąd Okręgowy – że postanowienia art. 479 i 480 k.c. z jednej strony, i postanowienia kodeksu cywilnego o rękojmi i gwarancji z drugiej, dotyczą innego przedmiotu; pierwsze odnoszą się tylko do przypadku, gdy zobowiązanie dłużnika w ogóle nie zostało wykonane (dłużnik jest w zwłoce), natomiast gdy zobowiązanie zostało wykonane, wadliwie, wchodzą w grę przepisy o rękojmi i gwarancji, bez możliwości stosowania art. 479 i 480 k.c. Po drugie, można przyjmować, że istnieje zbieg przepisów, z jednej strony art. 479 i 480 k.c., z drugiej zaś przepisów kodeksu cywilnego o rękojmi i gwarancji, gdyż dotyczą one tej samej materii, a mianowicie niewykonania zobowiązania. Przepisy art. 479 i 480 mają charakter przepisów ogólnych, ponieważ dotyczą wszelkich wypadków niewykonania zobowiązania, a przepisy o rękojmi i gwarancji, jako dotyczące tylko jednego z wypadków niewykonania zobowiązania, są przepisami szczególnymi i jako takie wyłączają zastosowanie przepisów art. 479 i 480 k.c. Po trzecie wreszcie, można prezentować pogląd, że pomiędzy art. 479 i art. 480 k.c. a przepisami kodeksu cywilnego o rękojmi i gwarancji istnieje stosunek wzajemnego uzupełniania się. Oznacza to, że uprawnienie zamawiającego dzieło do zastępczego usunięcia wady nie istnieje obok właściwych uprawnień z tytułu rękojmi, lecz jedynie w uzupełnieniu uprawnienia do żądania usunięcia wady, gdy

przyjmujący zamówienie nie usunie jej w wyznaczonym terminie. Zastępcze usunięcie wady musi być zatem poprzedzone wykonaniem przez zamawiającego uprawnienia do żądania usunięcia wady przez przyjmującego zamówienie i stanowi ono swoistą sankcję niewykonania przez przyjmującego zamówienie jego zobowiązania do usunięcia wady (art. 637 § 1 k.c.). (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawiając Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne, Sąd Apelacyjny uznał, że powstało ono na tle nienależytego wykonania umowy o dzieło (art. 627 k.c.). Można mieć wątpliwości, czy stron nie łączyła umowa o roboty budowlane (art. 647 k.c.), skoro jej przedmiotem było wybudowanie domu mieszkalnego, wątpliwości te nie zostały jednak objęte zagadnieniem prawnym przedstawionym przez Sąd Apelacyjny i uchylają się spod rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego. Należy jedynie zauważyć, że zagadnienie uprawnień z tytułu rękojmi za wady przy umowie o roboty budowlane przedstawia się w zasadzie tak samo, jak przy umowie o dzieło, zgodnie bowiem z art. 656 § 1 k.c. do rękojmi za wady obiektu wykonanego na podstawie umowy o roboty budowlane stosuje się odpowiednio przepisy o umowie o dzieło.

Kwestia prawnej dopuszczalności wykonania zastępczego, jako sposobu usunięcia wady w ramach uprawnień z tytułu rękojmi, rozważana jest w literaturze przede wszystkim na gruncie przepisów kodeksu cywilnego o rękojmi za wady fizyczne przy umowie sprzedaży (art. 561 § 2). W kwestii tej, która co do umowy o dzieło rozstrzygana jest analogicznie, nie ma zgodności poglądów.

Ze względu na treść rozstrzyganego zagadnienia prawnego rozważania należy oprzeć na przepisach dotyczących umowy o dzieło. Przepisem przewidującym uprawnienie zamawiającego do żądania od przyjmującego zamówienie usunięcia wad dzieła jest art. 637 § 1 k.c., a sankcje nieusunięcia (nieskutecznego usunięcia) wad w wyznaczonym terminie przewiduje art. 637 § 2 k.c.; sankcje te to odstąpienie od umowy przez zamawiającego, jeżeli wady są istotne i żądanie obniżenia wynagrodzenia w odpowiednim stosunku, jeżeli wady są nieistotne. Przepis ten nie przewiduje możliwości żądania przez zamawiającego upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie. Możliwość taka nie wynika też z przepisów kodeksu cywilnego o rękojmi przy sprzedaży (art. 556-576), które stosownie do art. 638 k.c. znajdują odpowiednie zastosowanie do rękojmi przy umowie o dzieło. W razie nieusunięcia przez

przyjmującego zamówienie wad dzieła w wyznaczonym terminie, zamawiający mógłby więc żądać upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie, jeżeli do tej sytuacji znajdowałby zastosowanie ogólny przepis art. 480 § 1 k.c., dotyczący skutków niewykonania zobowiązań. Kwestia ta stanowi istotę rozstrzyganego zagadnienia prawnego.

Wprowadzenie szczególnych przepisów regulujących odpowiedzialność przyjmującego zamówienie za wady dzieła, chroniących interes zamawiającego (art. 636-638 k.c.), jest wynikiem uwzględnienia charakteru ekonomicznej więzi łączącej strony umowy o dzieło oraz respektowania interesów obu stron tej umowy. Przepisy te, chroniąc interes zamawiającego, wyznaczają granicę tej ochrony; jest nią interes przyjmującego zamówienie. Stosownie do art. 637 § 1 zdanie drugie k.c., przyjmujący zamówienie może odmówić naprawy, gdyby wymagała nadmiernych kosztów. Artykuł 637 § 2 zdanie pierwsze k.c. ogranicza uprawnienie zamawiającego do obniżenia wynagrodzenia „w odpowiednim stosunku”. Interes przyjmującego zamówienie chroni też podział wad na istotne i nieistotne i związane z tym podziałem zróżnicowanie uprawnień przysługujących zamawiającemu w razie wad dzieła (art. 637 § 2 zdanie pierwsze k.c.). Jak podkreśla się w literaturze, poddanie rękojmi za wady dzieła ogólnym przepisom o skutkach niewykonania zobowiązań byłoby krzywdzące dla jednej ze stron stosunku opartego na respektowaniu wzajemnych interesów, należy zatem uznać, że samodzielne uregulowanie rękojmi za wady dzieła w zasadzie wyłącza stosowanie do tej instytucji przepisów ogólnych o skutkach niewykonania zobowiązań (art. 471-486 k.c.).

Stosowanie do rękojmi za wady dzieła przepisów ogólnych o skutkach niewykonania zobowiązań należałoby dopuścić jedynie wyjątkowo, gdy przepisy o rękojmi okażą się niewystarczające dla ochrony interesu zamawiającego dzieło, jaką zapewnia instytucja rękojmi, jednak pod warunkiem, że nie doprowadzi to do naruszenia konstrukcji rękojmi ukształtowanej przez przepisy, które ją regulują i odbędzie się bez naruszenia interesu przyjmującego zamówienie, chronionego tymi przepisami. Dopuszczenie w tej sytuacji do zastosowania określonego przepisu ogólnego o skutkach niewykonania zobowiązań możliwe byłoby tylko przy zastosowaniu ścisłej jego wykładni.

Artykuł 480 § 1 k.c. dotyczy zwłoki dłużnika w wykonaniu zobowiązania, niezależnie od tego, co jest jego źródłem (umowa, ustawa, orzeczenie sądu) i może

odnosić się do zobowiązania bezpośrednio wynikającego z ustawy (tak jak zobowiązanie przyjmującego zamówienie do usunięcia w ramach rękojmi wady dzieła – art. 637 § 1 k.c.), gdy stosunek zobowiązaniowy, na tle którego powstał obowiązek określony w ustawie, jest stosunkiem umownym (np. wynikającym z umowy o dzieło). Przepisy zawarte w dziale kodeksu cywilnego „Skutki niewykonania zobowiązań”, w którym zamieszczony jest art. 480 § 1, rozróżniają jednakże niewykonanie zobowiązania i nienależyte wykonanie zobowiązania (tak *expressis verbis* art. 471, 473 § 1, art. 483 § 1, art. 484 § 1 i art. 485).

Uwzględniając wskazywane w literaturze uwarunkowania, które doprowadziły do takiego rozwiązania legislacyjnego, przyjętego najpierw w kodeksie zobowiązań i przejętego przez kodeks cywilny, nie można go ignorować. Niewątpliwie przeczyłoby zasadom logiki i domniemaniu racjonalności ustawodawcy utożsamienie niewykonania zobowiązania i nienależytego wykonania zobowiązania. Jak ujmuje się w doktrynie, niewykonanie zobowiązania zachodzi wówczas, gdy w zachowaniu się dłużnika nie występuje nic, co by odpowiadało spełnieniu świadczenia, natomiast nienależyte wykonanie zobowiązania ma miejsce wówczas, gdy zachowanie się dłużnika zmierzało do spełnienia świadczenia, a nawet dłużnik według własnej oceny spełnił świadczenie, jednakże osiągnięty przez niego wynik odbiega pod określonymi względami od tego, na czym miało polegać prawidłowo spełnione świadczenie. Według art. 476 k.c., dłużnik dopuszcza się zwłoki, gdy nie spełnia świadczenia w terminie, a jeżeli termin nie jest oznaczony, gdy nie spełnia świadczenia niezwłocznie po wezwaniu przez wierzyciela. Dopóki więc dłużnik pozostaje w zwłoce, dopóty ma miejsce niewykonanie zobowiązania. Przepis art. 480 § 1 k.c., jak wszystkie inne przepisy, które określają skutki zwłoki dłużnika i przewidują w razie pozostawania dłużnika w zwłoce określone uprawnienia wierzyciela, dotyczy zatem niewykonania zobowiązania, a nie nienależytego wykonania zobowiązania. Przyjmujący zamówienie, który w wykonaniu zobowiązania usunięcia wad dzieła (art. 637 § 1 k.c.) przystąpił do naprawy, ale w wyznaczonym terminie skutecznie wad nie usunął, nienależycie wykonał zobowiązanie. Do przypadku tego art. 480 § 1 k.c. nie znajduje zatem zastosowania, skoro przepis ten nie odnosi się do nienależytego wykonania zobowiązania.

Jak powszechnie przyjmuje się na gruncie przepisów o rękojmi za wady rzeczy sprzedanej, zawierają one zamknięty katalog uprawnień kupującego z tytułu

rękojmi. Zasada ta odnosi się odpowiednio do przepisów o rękojmi za wady dzieła. Wykładnia art. 480 § 1 k.c. i art. 637 § 1 i 2 k.c., w wyniku której zamawiający mógłby żądać upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie, prowadziłaby więc do poszerzenia katalogu uprawnień, jakie ustawa przyznaje zamawiającemu z tytułu rękojmi za wady dzieła, przez jego uzupełnienie o nowe uprawnienie, nie przewidziane ustawą. Należy zauważyć, że uprawnienie zamawiającego do powierzenia poprawienia lub dalszego wykonania dzieła innej osobie na koszt i niebezpieczeństwo przyjmującego zamówienie art. 636 § 1 k.c. przewiduje dla sytuacji, gdy przyjmujący zamówienie wykonywa dzieło w sposób wadliwy albo sprzeczny z umową. Jest to uprawnienie zamawiającego służące temu samemu celowi, co uprawnienie do żądania upoważnienia przez sąd do usunięcia wady na koszt przyjmującego zamówienie, a nawet korzystniejsze dla zamawiającego, gdyż pozwalające na jego realizację bez potrzeby występowania na drogę sądową. Takiego uprawnienia zamawiającego, gdy wykonane dzieło ma wady, art. 637 k.c. nie przewiduje i z tego względu trudno byłoby przyjąć, że zamawiającemu przysługuje uprawnienie do żądania upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie.

Wprawdzie wykonanie zastępcze, jako sposób usunięcia wady, nie mogłoby dotyczyć dzieła, którego wykonanie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie (art. 645 § 1 k.c.), to zgodzić się należy z wypowiedziami zwolenników dopuszczenia możliwości wykonania zastępczego w ramach uprawnień zamawiającego z tytułu rękojmi, według których w pewnych wypadkach występowania wad i nieusunięcia ich przez przyjmującego zamówienie w wyznaczonym terminie, odstąpienie od umowy albo obniżenie ceny nie są rozwiązaniami gospodarczo uzasadnionymi i satysfakcjonującymi zamawiającego, w jego interesie może bowiem leżeć utrzymanie w mocy umowy i dokonanie naprawy wadliwego dzieła. Okoliczności te powinny być wzięte pod uwagę w ramach wykładni obowiązujących przepisów. Pamiętając o gospodarczym celu instytucji rękojmi za wady dzieła i o tym, że ma ona służyć zaspokojeniu uzasadnionego interesu zamawiającego, nie można jednakże pomijać interesu przyjmującego zamówienie i nie dostrzegać, że korzyści, jakie mógłby odnieść zamawiający z przyznania mu uprawnienia do żądania upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie, w dużej mierze byłyby iluzoryczne.

Jeżeli realizacja uprawnienia zamawiającego do upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie miałyby oznaczać każde wykonanie zastępcze, bez względu na wysokość jego kosztów, to przyjmujący zamówienie zostałby pozbawiony ochrony, którą zapewnia mu art. 637 § 1 zdanie drugie k.c., przyznający mu prawo odmowy naprawy, gdyby wymagała nadmiernych kosztów. Przyjęcie dopuszczalności takiego wykonania zastępczego byłoby więc sprzeczne z ustawą. Wobec tego, że koszty wykonania zastępczego, do pokrycia których zobowiązany byłby przyjmujący zamówienie, nie mogą być – bez względu na ich rzeczywistą wysokość – „nadmiernymi kosztami”, to zamawiający może, bez żądania upoważnienia przez sąd do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie, wady te usunąć i żądać odpowiedniego obniżenia wynagrodzenia. Obniżenie wynagrodzenia „w odpowiednim stosunku” (art. 637 § 2 zdanie pierwsze k.c.) ze względu na wady dzieła, jeżeli wady te nie dadzą się usunąć, w zasadzie oznacza bowiem obniżenie wynagrodzenia o koszt usunięcia wad, jeżeli nie jest on nadmierny. Możliwość obniżenia wynagrodzenia należnego za wykonanie wadliwego dzieła, aczkolwiek ograniczona do sytuacji, gdy wady nie są istotne, jest dogodniejsza dla zamawiającego niż domaganie się na drodze sądowej upoważnienia do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie; skorzystanie z tej możliwości nieuchronnie łączy się z uciążliwością prowadzenia postępowania sądowego i nie wyklucza mogącej nieraz wystąpić potrzeby wytoczenia przed sądem kolejnej sprawy o zwrot poniesionych przez zamawiającego kosztów usunięcia wad. Dopuszczenie upoważnienia zamawiającego przez sąd do usunięcia wad dzieła na koszt przyjmującego zamówienie, jako uprawnienia wynikającego z rękojmi, nie tylko podważałoby określoną przez przepisy o rękojmi za wady dzieła relację między ochroną interesu zamawiającego a ochroną interesu przyjmującego zamówienie, ale nie dostarczałoby także środka ochrony interesów zamawiającego, z którego mógłby on skorzystać w każdej sytuacji wystąpienia wad dzieła i nieusunięcia ich w wyznaczonym terminie przez przyjmującego zamówienie. Skorzystanie z tego środka mogłoby praktycznie rzecz biorąc przynieść zamawiającemu korzyść nie rekompensującą trudu jej uzyskania, w ostatecznym rezultacie taką samą, jaką może on uzyskać, korzystając z przewidzianego w przepisach o rękojmi uprawnienia do żądania obniżenia wynagrodzenia.

Należy zauważyć, że ograniczenie do uprawnień z tytułu rękojmi przysługujących zamawiającemu, wymienionych w art. 637 k.c., jest wiążące dla

stron umowy o dzieło tylko wówczas, gdy nie postanowią inaczej (art. 558 § 1 zdanie pierwsze w związku z art. 638 k.c.). Nie ma przeszkód, żeby strony umowy się, że w razie wad dzieła zamawiający będzie uprawniony, nawet bez upoważnienia sądu, do usunięcia wad na koszt przyjmującego zamówienie.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 390 k.p.c., rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale.

